

Фредерик Бегбеде „Първа равностетка след апокалипсиса“

Книгите са хартиени тигри с картонени зъби, уморени диви зверове, които очакват единствено да бъдат разкъсани. Защо да упорстваме, защо да четем текст, написан върху подобен материал? Върху крехки, запалими, напечатани и подвързани листове без електрическа батерия? Изживяла си своето време, стара, почти пожълтяла книго, гнездо на прах, кошмар за преносвача, ти, която забавяш времето и произвеждаш тишина. Изгубила си войната на вкуса. Читателите на хартиени книги са стари манияци, с всеки изминал ден – все по-стари, с всяка изминала вечер – все по-маниячени. Те предпочитат да докосват вещ, която могат да вдишват, да сгъват, да анотират, да взимат и оставят където и да е, когато и да е, без да се налага да я включват в мрежата. Трагедия на сенилната възраст. Самият факт, че четем текст, написан върху хартия, ни превръща в отломки от рухнала сграда, като Монтаг от „451 градуса по Фаренхайт“ на Рей Бредбъри, научнофантастичен роман, предвидил през 1953 г. света, в който живеем днес. Бредбъри описва свят, в който хартиените книги са забранени и в който плащат на пожарникари пиромани да ги изгарят. Единственото, в което е сбъркал, заслепен от нацистките аутодафета, е огънят – индустриалците си дадоха сметка, че позорният стълб е далеч по-дискретен от огнището. Останалата част от предсказанието му е на път да се сбъдне – до няколко години хартиените тигри ще бъдат заменени от плоски екрани, собственост на три американски компании („Епъл“, „Гугъл“ и „Амазон“), една японска („Сони“) и една френска („Фнак“).

Държите в ръце хартиен тигър, който не е „дематериализиран“ и който дори претендира, че все още може да хапе. Той иска да защити своите себеподобни, своите роднини и благодетели – други диви гласове, застрашени от изчезване, не впечатляващи от купчина плюшени играчки, забравени на тавана. Хартиената книга, добре е да си спомниш, е изобретена от един германец, наречен Йоханес Гутенберг, преди шест века. Модерният роман се появява малко след това благодарение на Рабле, последван от Сервантес. Можем следователно да заключим, че заедно с изчезването на хартиената книга ще изчезне и романът – двете са свързани. Да прочетеш роман, се е искало време, кресло и подвързана книга, на която да обръщаме страниците – опитайте се да прочетете на айпод „Запленен от момичета в цвят“ и пак ще си говорим. Създателите на електронната книга толкова малко вярват в романа, че текстът на Пруст, качен в нета, е бъркан с печатни и правописни грешки. Той очевидно не е бил изчетен от тези, които твърдят, че го правят по-популярен, като го дигитализират. Заместването на хартиената книга с четена на екран ще роди други повествователни форми. Те може би ще са интересни (интерактивност, хипертекст, звукова или музикална обработка, илюстрации в 3D, видеорелета...), но това вече няма да е роман в смисъла, в който го разбираме ние, нефелните читатели, старомодните манияци, овехтелите библиофили.

Признавам, че съм изумен от всеобщото безразличие, в което протича този апокалипсис. Както казваше Мишо за човека: хартиеният роман все пак не е кой да е. Първите прелистени в юношеството ми романи ми позволяваха да избягам от семейството си, от външния свят и може би, без да си давам сметка, от безсмислието на цялата Вселена. Сартр казва в „Думите“, че „апетитът за писане включва отказ от живот“. Мисля, че същото може да се каже за четенето на хартиени книги – съсредоточаването ми позволяваше да избягам от действителността или по-скоро запълваше една неизразима празнота... Отсъствието на Бог? Заминаването на баща ми? Свенливостта ми с момичетата? Да чета романи в продължение на часове, за мен беше върховна свобода. Бе начин да се изстрелям в друго съществуване, различно от моето,

по-прекрасно и по-завладяващо. Паралелен и много живописен свят. Реалност не толкова хаотична, ключ за декодиране на битието. Утопия, по-чудесна и от мастурбацията.

Разбира се, всички разказват истории навсякъде – телевизията прелива от сериали, американското кино господства на цялата Земя, видеоигрите дори ни предлагат възможност да станем герои, като с едно докосване на джойстика преминаем през изпитанията на Одисей. Къде е мястото на хартиения роман в тази епоха, която се огъва под тежестта на storytelling? Теоретиците на Новия роман не грешаха съвсем, когато твърдяха, че литературните герои са отживяlost, а класическото повествование води до задънена улица. Още през 1936 г. Скот Фицджералд с покруса отбелязваше в „Крахът“, че битката на писменото слово срещу смазващото присъствие на образа е изгубена. „Видях как романът, който в годините на моята зрелост беше най-въздействащото и най-благодатно средство за предаване на мисли и чувства от едно човешко същество на друго, започна да се подчинява на едно механично и комунално изкуство, което, независимо дали бе в ръцете на холивудските търгаши, или на идеалистите, съумяваше да отразява само най-банални мисли и примитивни чувства.“ Което не е много ласкателно за седмото изкуство. Нека поставим въпроса другояче. Как хартиеният роман може да съперничи на аудио-визуалната творба в един свят, където западният човек прекарва три часа дневно пред телевизора? Понякога имам чувството, че първият голям роман в Историята, „Дон Кихот“, описва точно битката, започната от неколцина несломими поборници за каузата на литературата в зората на третото хилядолетие. Добре е да знаете, че пиша този предговор въоръжен с копие и надянал шлем.

Пиетро Читати и Джордж Стайнър казват, че романът е мъртъв или най-малкото, че е много уморен. Че вече се е изчерпил. Вярно е, че от много измисляне на несъществуващи персонажи сме успели допълнително да задръстим нашата и без това пренаселена планета. Това мнение е доста модно – песимизмът е естетиката на настоящето. Може би и аз му се поддавам, защото лесно се влияя от чуждото мнение. Странното е друго – същите тези ерудирани екзегети твърдят, че се публикуват прекалено много романи. От една страна, романът умира, от друга, романът е прекалено жив? В това има някакъв парадокс. Или пък романът се е удавил в количествената си маса? Предпочитам надеждата, предложена от Марио Варгас Льюса в речта му при приемането на Нобеловата награда през 2010 г., чийто лиризм не ми изглежда ни най-малко смешен във време, когато забиват нож в гърба на Гутенберг. „Трябва да продължаваме да мечтаем, да четем и пишем – това е най-ефективният начин за облекчаване на нашето преходно съществуване, за победа над корозията на времето, за превръщане на невъзможното във възможно.“

Вярно е, че той не защитава хартиените тигри, но ако го зачислявам в моя полк (Марио, бих искал да съм вашият Санчо Панса), то е, защото хартията ми изглежда не толкова „тленна“, колкото електронната-книга-с-тъч-скрийн-дисплей-и-с-компактно-многофункционално-устройство-за-четене, която изживява времето си два дни след излизането си от завода.

Напечатаната върху хартия книга беше според Умберто Еко съвършеното изобретение. Проста, икономична, лесно преносима, трайна и удобна за боравене. Защо бихме искали да се отървем от една толкова успешна вещ? Извършител съм на осем хартиени романа, защото все пак имам вяра. Убеден съм, че романът ме е спасил, придавайки илюзорен смисъл на заобикалящия ме хаос. Романистът е отшелник, който си създава общество, но главно човек, който се опитва да оправдае съществуването си – като изопачава живота му, за да изобрети друг живот, романът внезапно му придава полезност, присъствие, подобие на организация. Романистът измисля живот, от който

излиза като победител, в който се чувства по-уютно. Дори когато не бяха напълно автобиографични, моите романи ме принуждаваха да се самоопознавам. Бе нещо като психоанализа, но не толкова скъпо и по-нелепо – без оздравяване. Романът влошава състоянието ви. С романа четете коректурите на живота си. Романът ми послужи за извинение за това, че не се превърнах в самодоволен кретен. Дали това важи и за дигиталния роман? Честно, мислите ли, че слушате музиката със същото внимание, откакто MP3 измести диска? Дали фактът, че ползването е достъпно, незабавно, универсално и безплатно не убива апетита ни? Не е зле да си спомним за възхитителното равение в книжарниците, за взирането във витрините, за неосъщественото ни на минутата желание да притежаваме дадена книга. Романът трябваше да се заслужи – докато не беше на наше разположение в мрежата, той изискваше от нас физически усилия. Трябваше да излезем от къщи, за да отидем да си го изберем в място, пълно със самотни мечтатели, после да се наредим на опашка, за да си го купим, да се усмихваме на непознати, налегнати от същото страдание, преди да го пренесем в ръце или в джоба до дома си, до метрото или на плажа. Хартиеният роман беше онзи трик, който можеше да превърне асоциалния тип в светски човек, след това отново в пустинник, като го принуди да остане за миг – о, не много дълго, но все пак мъничко – лице в лице със себе си. Хартиен роман не се пишеше като текст в Уърд. На хартия не се четеше като на екран. С писалка не се пишеше, както се трака по клавиатура. Писането и четенето на хартия притежаваха бавна тържественост, която им придаваше благородство – като изравнява всички форми на писане, екранът ги прави взаимозаменяеми. Геният се свежда до ранг на обикновен блогър. Екранът уеднаквява Лев Толстой и Катрин Панкол. Той е... комунистически! Всички там живеят по един и същи начин – прозата на Сервантес е принижена до ранга на Уикипедия. Революциите винаги имат за цел да унищожат аристокрацията.

Да вземем един конкретен пример – четенето в самолета. Когато обръщаме страниците на хартиения роман, ние можехме да мернем по време на пътуването заглавието на книгата, която четеше хубавата ни съседка. Сега тя чете от таблет и ние виждаме само лого във формата на нахапана ябълка. По ми харесваше, когато тя небрежно оставяше на подлакътника на стола си бялата корица на „Любовници, щастливи любовници“... Хубавото на хартиената книга беше статусът ѝ на уникална вещ с корица и гръбче, различни от всички други корици и гръбчета. Всеки роман беше рядка вещ – да пишеш, означаваше да произведеш тази вещ, да я извадеш, да я шлифоваш, като първо си я представиш, като я измечтаеш. Винаги съм писал с мисъл за крайния продукт, за големината, формата, миризмата му. Винаги съм изпитвал потребност да „видя“ корицата, заглавието, разбира се, с моето име горе на афиша, с получер шрифт. Да четеш (или да пишеш) от таблет, означава да държиш в ръце временен пристан, миниатюрна гара, през която минават мимолетни и взаимозаменяеми произведения. Всяка хартиена книга беше различна, докато дигиталният четец е еднакъв, той не променя формата си с всеки роман. Какъвто и да е текстът, който четете (или пишете), той ще си остане същият – в ръцете ви „Цветя на злото“ ще тежат толкова, колкото и „Дамата на сърцето му“.

Друг апокалипсис: краят на един красив жест. Мислите ли наистина, че да четеш хартиена книга е същото, като да боравиш с тактилен екран? Да четеш уникалната книга, като обръщаш страниците ѝ, тоест като навлизаш в интригата ФИЗИЧЕСКИ, няма абсолютно нищо общо с жеста, при който плъзгаш показалеца си по студена повърхност, дори ако „Епъл“ е проявил деликатното внимание да предвиди шумолене на хартия всеки път, когато електронният четец сменя страницата (подробност, която между другото издава комплекса за малоценност на привържениците на дигиталното

четене). Ако си спомняме, че Жулиен Сорел хваща ръката на госпожа Дьо Ренал в първата трета на „Червено и черно“, то е, защото хартиената вещ ни позволяваше да СЕ ПРИДВИЖИМ към този апотеоз. Почти го бяхме ВИДЕЛИ, обръщайки страниците на романа, докато Жулиен изработваше стратегията си на прелъстител. Всеки прочетен от мен хартиен роман е останал запечатан в зрителната ми памет. Ами миризмата! Вдъхвах мириса на хартия, който ми напомняше за парфюмирания линолеум на градските библиотеки, будеше у мен обонятелния спомен за лъснатия с восък паркет на Вила Навара в По. Мирисът на хартия ме караше да пътувам в пространство-времето към разклатеното кресло на дядо ми, където се отпусках и потъвах в мечти. Растителните фибри, които съставят текстурата на хартията, едва изсъхналото мастило излъчваха изискано ухание... А на какво мирише електронната книга? На метал. Страниците, прочетени на хартия, бяха завоевание, да четеш, означаваше да декодираш вселена като изследовател или алпинист на човешкия мозък. Четенето на хартия беше повече от развлечение, беше победа. Спомням си каква гордост изпитвах, когато затварях „Възход и падение на куртизанките“ или „Престъпление и наказание“. Готово, бях ги дочел, вече знаех всичко за Растиняк или за Разколников и можех да затворя измисления им живот на коленете си със задоволството от изпълнения дълг. Електронният четец прави от нас не читатели, които навлизат в едно произведение и се впускат в непознат свят, за да избягат от нашия, а преситени потребители, заваяни автомати, нетърпеливо преминаващи от книга на книга и разсеяно щракащи с мишката. Рискът от СДВ (синдром на дефицит на вниманието), тоест тази неспособност за съсредоточаване, засягаща все повече жертви на компютрите, се умножава, когато четем на таблет, чрез който можем да получаваме имейли, да сваляме филми и песни, който притежава скайп и туйтс и какво ли не още, без да броим вирусите и повредите, които ви прекъсват наред монолога на Моли Блум. Скоро няма да можем да посещаваме мозъка на гениите, тъй като нашият ще бъде претоварен, пасивен, ако не и „бъгнат“. Още Пол Моран се безпокоеше в своя „Ненужен дневник“ (много преди изобретяването на айпада): „Съсредоточаването – децата би трябвало да го изучават, да имат часове по съсредоточаване; и по запомняне (единствено йезуитите са го разбрали). Човек успява, ако мисли само за едно нещо, без значение дали за герой на роман, или за начин да забогатее“.

Преди десет години, през 2001, тоест доста преди края на литературния свят, бях си наумил да коментирам 50-те книги на века, избрани от французите (анкета на в. „Монд“ и книжарниците „Фнак“). Ето ги:

1. Албер Камю. „Чужденецът“ (1942)
2. Марсел Пруст. „В търсене на изгубеното време“ (1913–1927)
3. Франц Кафка. „Процесът“ (1925)
4. Антоан дьо Сент-Егзюпери. „Малкият принц“ (1943)
5. Андре Малро. „Човешкият жребий“ (1933)
6. Луи-Фердинан Селин. „Пътешествие до края на нощта“ (1932)
7. Джон Стайнбек. „Гроздовете на гнева“ (1939)
8. Ърнест Хемингуей. „За кого бие камбаната“ (1940)
9. Ален Фурние. „Големият Мон“ (1913)
10. Борис Виан. „Пяната на дните“ (1947)
11. Симон дьо Бовоар. „Вторият пол“ (1949)
12. Самюъл Бекет. „В очакване на Годо“ (1953)
13. Жан-Пол Сартр. „Битие и нищо“ (1943)
14. Умберто Еко. „Името на розата“ (1981)
15. Александър Солженицин. „Архипелагът ГУЛАГ“ (1973)

16. Жак Превер. „Думи“ (1946)
17. Гийом Аполинер. „Алкохоли“ (1913)
18. Ерже. „Синият лотус“ (1936)
19. Ане Франк. „Дневник“ („Задната къща“) (1947)
20. Клод Леви-Строс. „Тъжни тропици“ (1955)
21. Олдъс Хъксли. „Най-добрият от световите“ (1932)
22. Джордж Оруел. „1984“ (1948)
23. Госини и Удерзо. „Астерикс галът“ (1959)
24. Йожен Йонеско. „Плешивата певица“ (1950)
25. Зигмунд Фройд. „Три есета по теория на сексуалността“ (1905)
26. Маргьорит Юрсенар. „Творение в черно“ (1968)
27. Владимир Набоков. „Лолита“ (1955)
28. Джеймс Джойс. „Одисей“ (1922)
29. Дино Будзати. „Татарската пустиня“ (1940)
30. Андре Жид. „Фалшификаторите“ (1925)
31. Жан Жионо. „Хусарят на покрива“ (1951)
32. Албер Коен. „Дамата на сърцето му“ (1968)
33. Габриел Гарсия Маркес. „Сто години самота“ (1967)
34. Уилям Фокнър. „Врява и безумство“ (1929)
35. Франсоа Мориак. „Терез Декейру“ (1927)
36. Реймон Кьоно. „Зази в метрото“ (1959)
37. Стефан Цвайг. „Хаос на чувствата“ (1926)
38. Маргарет Мичъл. „Отнесени от вихъра“ (1936)
39. Д. Х. Лорънс. „Любовникът на Лейди Чатърли“ (1928)
40. Томас Ман. „Вълшебната планина“ (1924)
41. Франсоаз Саган. „Добър ден, тъга“ (1954)
42. Веркор. „Мълчанието на морето“ (1942)
43. Жорж Перек. „Животът – начин на употреба“ (1978)
44. Артър Конан Дойл. „Баскервилското куче“ (1902)
45. Жорж Бернанос. „Под слънцето на Сатаната“ (1926)
46. Франсис Скот Фицджералд. „Великият Гетсби“ (1925)
47. Милан Кундера. „Шегата“ (1967)
48. Алберто Моравия. „Презрението“ (1954)
49. Агата Кристи. „Убийството на Роджър Акройд“ (1926)
50. Андре Брьотон. „Надя“ (1928)